

Samen of apart? Over verzuiling, multiculturaliteit en minderheidsrechten.

► Patrick Stouthuysen

- 1 -

In 1918 publiceerden Florian Znaniecki en William Thomas *The Polish Peasant*, het verslag van een grootschalig migrantenonderzoek in Chicago¹. Op dat moment vormden de Polen de grootste minderheidsgroep onder de stedelijke immigranten; een groep die in een kwaad daglicht stond en voortdurend met alarmerende berichten omtrent criminaliteit werd geassocieerd. Volgens Thomas en Znaniecki was die criminaliteit het gevolg van de afwezigheid van instituties die individuen integreerden in het grotere geheel van de samenleving. De aanwezigheid van eigen organisaties droeg er daarentegen toe bij dat migranten gemakkelijker hun weg vonden in de Amerikaanse samenleving. De eigen verenigingen, pers en parochies binnen de kerk vormden dan ook geen hinderpalen op weg naar een inschakeling in de maatschappij. Integendeel, dat soort instituties integreerde de migrantengemeenschappen in de onmiddellijke leefomgeving en daardoor op termijn ook in het geheel van de samenleving. Eisen dat migranten afstand zouden doen van hun culturele identiteit en zich zonder meer zouden assimileren ("Amerikaniseren"), zou de beoogde integratie daarentegen alleen maar bemoeilijken.

Ligt ook vandaag de oplossing van het integratievraagstuk in de verzuiling?² Het lijkt een op het eerste gezicht nogal absurde gedachte. Net nu je alom hoort beweren dat het verzuilde bestel – eindelijk – de geest gaat geven, wordt geopperd het alsnog nieuw leven in te blazen met het oog op de emancipatie van het allochtone bevolkingsdeel. In het licht van het klassieke onderzoek van

Thomas en Znaniecki kan je de voorstellen van Dany Neudt en Younes Zarhoni evenwel niet zomaar van tafel vegen. Ze verdienen een grondig debat. Zelf heb ik evenwel de grootste twijfels omtrent die voorstellen. Ik geloof niet dat een islamitische zuil levensvatbaar is en ik zou het evenmin een gelukkige ontwikkeling vinden. De erkenning van de moslimgemeenschap als minderheid lijkt mij onnodig en bovendien ook niet wenselijk. Uiteraard staat het iedereen vrij om zich te verenigen: dat fundamentele recht staat geen moment ter discussie. Het zich verenigen met gelijkgestemden is echter een private zaak. Ik zal argumenteren dat, als het daarentegen over publieke zaken gaat, we beter elke verwijzing naar culturele en groepsidentiteiten achterwege laten en de individuele gelijke rechten als uitgangspunt nemen.

- 2 -

Neudt en Zarhoni zijn niet de eersten die het verzuilingsmodel in de integratiediscussie introduceren. Bij het begin van de jaren negentig vond exact hetzelfde debat in Nederland plaats. De aanleiding was de bewering van Frits Bolkestein, toenmalig fractieleider in de Tweede Kamer van de liberale VVD, dat het Nederlandse beleid van "integratie met behoud van identiteit" over de hele lijn had gefaald³. Onder het mom van "behoud van identiteit" tolereerde de Nederlandse samenleving praktijken en instituties binnen de moslimgemeenschap – achterstelling van vrouwen, fundamentalisme, intolerantie – die indruisten tegen de centrale waarden van de Westerse democratieën. Integratie met behoud van identi-

teit vergrootte de verschillen tussen allochtonen en autochtonen en stond de werkelijke integratie – het praktische samenleven in één land – in de weg. Hoe beschaafd en breeddenkend het tolereren van culturele identiteiten die nadrukkelijk afwijken van onze cultuur en rechtsorde ook leek, op termijn kon zulks, aldus Bolkestein, alleen maar tot grotere spanningen tussen autochtonen en allochtonen leiden.

Anton Zijderveld, hoogleraar Sociologie aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam en ideoloog van het christen-democratische CDA, wierp zich op als verdediger van de gedachte van integratie met behoud van identiteit⁴. Hij gebruikte daarvoor een niet voor de hand liggende argumentatie. In zijn reëliek verwees hij naar de rol die verzuiling had gespeeld in de emancipatie van arbeiders en katholieken. Zijderveld stelde dat Nederland in levensbeschouwelijke zin altijd een multiculturele samenleving was geweest, waarbij de conflicten die tussen de verschillende culturen ontstonden werden geneutraliseerd door middel van verzuiling. "Binnen de verschillende zuilen konden rooms-katholieken, hervormde en gereformeerde protestanten, liberale en socialistische humanisten hun eigen culturele identiteit in stand houden en toch met elkaar Nederland vormen".

Met betrekking tot de islam, lag het voor Zijderveld voor de hand dat ook hier de weg van de verzuiling werd ingeslagen: eigen gesubsidieerd onderwijs, een eigen gesubsidieerde gezondheidszorg, media en vrijetijdsorganisaties. Precies die subsidiëring maakte, volgens hem, dat dergelijke islamitische zuilorganisaties konden worden aangesproken op hun plichten met betrekking tot de rechtsstaat. Bovendien ontstond op deze wijze de mogelijkheid om met de top van de islamitische zuil op geordende en effectieve wijze overleg te plegen over de plaats en de verantwoordelijkheid van de islam in de Nederlandse samenleving. Verzuiling, zo besloot Zijderveld, was in Nederland altijd het middel bij uitstek geweest om de multiculturele samenleving te pacificeren en iedere groepering haar eigen positie te garanderen.

Zijdervelds pleidooi voor een "islamitische zuil" werkte als een rode lap op een stier. In minder dan geen tijd ontspoon zich een debat in de Nederlandse kranten omtrent de wenselijkheid en mogelijkheid van de toepassing van het verzuilingsmodel op de migrantenproblematiek. De

teneur was vrijwel algemeen afwijzend⁵. Enkele argumenten uit die Nederlandse discussie:

- Opdat zo'n zuil enige slagkracht aan de dag zou kunnen leggen moeten nagenoeg alle allochtonen worden verenigd. Een dergelijke allochtone zuil zou evenwel dermate heterogeen zijn samengesteld dat de interne cohesie welhaast minimaal wordt. Een zuiver islamitische zuil zou uiteraard nog kleiner zijn, maar mogelijk meer interne samenhang vertonen. Ook binnen de islamitische gemeenschap bestaan er nogal wat tegenstellingen: op basis van nationaliteiten en subnationaliteiten, op basis van godsdienstbeleving, op basis van sociaal-economische positie. W.A. Shahid, als antropoloog verbonden aan de Rijksuniversiteit Leiden, zag drie problemen met betrekking tot een islamitische zuil. Eén: de meerderheid der moslims is niet belijdend; twee: de moslimgemeenschap is heterogeen; drie: binnen de moslimgemeenschap is slechts een beperkt religieus en intellectueel kader aanwezig dat bovendien veelal gesecculariseerd is.

- Zo'n eventuele islamitische zuil zal na verloop van tijd onvermijdelijk met het verschijnsel van secularisering worden geconfronteerd. Jongere generaties, opgegroeid in het Westen en met een hoger opleidingsniveau, zullen vermoedelijk een steeds grotere afstand nemen van de geloofsgemeenschap waaruit ze afkomstig zijn. Net zoals binnen het christelijke of katholieke bevolkingsdeel, zal ook binnen de islamitische gemeenschap het aandeel van de niet-praktiserende gelovigen, van de onkerkelijken en van de onverschilligen toenemen. Hoewel de islam als sociaal-cultureel referentiepunt ook voor deze gesecculariseerden zal blijven bestaan, blijft de vraag of een dergelijk referentiepunt voldoende zal zijn om er een functionerende zuil rond op te bouwen.

- Migrant en allochtonen vormen geen machtsfactor in de samenleving. Niet alleen bevinden ze zich in een zwakke sociaal-economische positie, bovendien heeft een groot deel van hen geen stemrecht. Daardoor ontbreekt het hen aan electorale macht. Een allochtone of islamitische zuil zou over weinig politiek kapitaal beschikken en dus weinig invloed hebben.

- Ontegensprekelijk hebben zuilorganisaties in het verleden bijgedragen tot de individuele en collectieve emancipatie van bepaalde groepen. Binnen

de zuilen werden eigen kaders gevormd en vond politieke en maatschappelijke socialisatie plaats: generaties arbeiders en katholieken leerden organiseren, werden politiek geschoold en namen vervolgens een voortrekkersrol op binnen de eigen gemeenschap. Hetzelfde zou dus vandaag best kunnen binnen een islamitische zuil. Of niet? Het verschil zit in het feit dat er vandaag andere kanalen bestaan. Vandaag wordt er al een allochtone elite gevormd, op de hogescholen en universiteiten. Die elite vindt stilaan zijn weg in de bestaande maatschappelijke en politieke organisaties. Allochtonen die vandaag maatschappelijk vooruit willen, hebben er dan ook weinig baat bij om eerst zelf organisaties uit de grond te stampen. Dat was destijds bijvoorbeeld niet het geval voor de leden van de christelijke en socialistische arbeidersbeweging. Net omdat de bestaande kanalen voor hen gesloten bleven, bouwden ze noodgedwongen hun eigen organisaties uit.

- De bestaande zuilorganisaties hebben het vandaag moeilijk om de kop boven water te houden. Ze kampen met teruglopende ledentallen, de overheid draait de subsidiekranen dicht en de verschillende overlegorganen waarin de zuilen zijn vertegenwoordigd worden afgebouwd. Als de traditionele zuilen, die beschikken over eigen infrastructuur en werkingsmiddelen en die er een heel leger professionals op na houden, dagelijks voor hun overleven moeten vechten, ziet het er voor een nieuwe zuil, die zo goed als van nul moet beginnen, helemaal beroerd uit.

Al deze argumenten gelden vandaag net zo goed ten aanzien van de Vlaamse situatie. Een allochtone of islamitische zuil lijkt weinig haalbaar. Hoe zit het evenwel met de wenselijkheid van zo'n zuil? Zijderveld wees terecht op de verwantschap tussen verzuiling en multiculturaliteit. Net omwille van die verwantschap bestaat vandaag in ruime kring best wel sympathie voor het zich ontplooiend allochtoon en islamitisch organisatiewezen. Nogal wat weldenkende mensen zijn vermoedelijk best bereid die initiatieven met gemeenschapsmiddelen te ondersteunen. Wie multiculturaliteit nastrevenswaardig vindt, kan effectief moeilijk afwijzend staan tegenover deze tendensen naar zuilvorming. De vraag is evenwel of die mensen de consequenties van die ontwikkelingen goed inschatten. Net zoals we terecht kritisch staan tegenover het achteloos gebruiken van termen als integratie, inpassing of inburgering, gebruiken we ook het concept multiculturalisme beter niet zonder nadenken.

De term multiculturalisme is, via een Nederlandse omweg, uit de Verenigde Staten overgewaaid. Daar kreeg de term betekenis doorheen de lange en moeizame strijd voor de gelijkberechtiging van zwarten en andere etnische minderheden. In oorsprong fungeerde *multiculturalism* als een code-woord. De bedoeling ervan was te verwijzen naar het bestaan van een etnisch heterogene samenleving, zonder gebruik te moeten maken van raciale termen. Ik vermoed dat aan de snelle verspreiding van het Nederlandse begrip multiculturalisme eenzelfde streven ten grondslag lag: hoe te praten over heterogeniteit, zonder daarvoor de beladen term "ras" te gebruiken. Zo is, zonder veel nadenken, een term gelanceerd die consequenties heeft.

Als multiculturalisme in een louter beschrijvende betekenis wordt gebruikt, is daar niets mee mis. Alleen verheldert de term dan niet zoveel. Samenlevingen zijn immers altijd multicultureel geweest. Zo bestaat België – ondermeer – uit Vlamingen en Walen, katholieken en vrijzinnigen, socialisten en liberalen, mannen en vrouwen, arbeiders en middenstanders, landbouwers en ecologen, gevestigden en nieuwkomers. Elk van deze groepen heeft zijn eigen, in mindere of meerdere mate van elkaar onderscheiden gewoonten en gebruiken, waarden en normen. Maar daar houdt het niet bij op: ook bedrijven of verenigingen houden er een eigen cultuur op na, ja zelfs binnen organisaties bestaan cultuurverschillen. De eventuele culturele verschillen tussen gevestigden en nieuwkomers, tussen allochtonen en autochtonen, tussen Belgen en niet-Belgen, vormen in die zin dus niets nieuws onder de zon.

Het probleem is dat multiculturalisme meestal niet in die beschrijvend-sociologische betekenis wordt gebruikt. De term wordt gehanteerd in normatieve zin, om een bepaalde wenselijke manier van omgaan met maatschappelijke diversiteit aan te duiden. Vaak gebeurt dat ondoordacht en moet de term niet meer uitdrukken dan de overtuiging dat een samenleving waarin verschillende culturen samen of met elkaar leven, niet problematisch hoeft te zijn. In die context is de term multiculturaliteit evenwel slecht gekozen. De multiculturele logica heeft immers consequenties die – althans naar mijn mening – niet bevorderlijk zijn voor het toekomstige samenleven van oude en nieuwe Belgen.

Waar zit het probleem? In een multiculturele samenleving worden individuen op basis van bepaalde toegeschreven kenmerken bij een specifieke groep gerekend. Die groepen vormen dan de samenstellende delen van de samenleving. Op basis van afstamming en herkomst worden mensen – of ze daar nu al dan niet om hebben gevraagd – tot de Marokkaanse, Turkse, islamitische, joodse, Vlaamse of Afrikaanse cultuur gerekend.

Dat geeft meteen aan waar het schoentje wringt. Multiculturalisme impliceert een statische manier van omgaan met verscheidenheid. De multiculturele logica bevriest de identiteiten. Wie op basis van herkomst en afstamming Marokkaan is, zal nooit Vlaming worden. Ook na generaties verblijf in dit land zullen mensen, waarvan de voorouders tot een bepaalde cultuur behoorden, op basis daarvan tot die cultuur worden gerekend. Het multiculturalisme-vertooq leidt ertoe dat individuen worden gereduceerd tot een aantal groepskenmerken. Ze worden bovendien geacht meer gemeen te hebben met de leden van de groep waartoe ze behoren, dan met niet-groepsleden. De multiculturele logica scherpt de groepsverschillen aan en creëert daardoor op termijn haar eigen werkelijkheid: door over mensen te praten als in essentie behorend tot verschillende culturen, worden die culturen alleen maar duidelijker van elkaar afgeleid.

Ook in de beschrijvende betekenis is de term multiculturalisme misleidend. In het dagelijkse leven ontmoeten we elkaar immers niet als vertegenwoordiger van een cultuur, maar als buur, vriend of collega. Dat schept banden. Er is, over de grenzen van die veronderstelde culturen heen, dus veel meer dat mensen bindt, dan ze van elkaar onderscheidt. In het multiculturalisme-vertooq worden die reële overeenkomsten echter overschaduwd door dat ene kenmerk waarin we zouden verschillen: onze culturele achtergrond. Volgens de multiculturele logica horen we in de eerste plaats tot een bepaalde cultuurgemeenschap en hebben we nog het meeste gemeen met de andere leden van die gemeenschap. Ik vrees dat wanneer mensen in toenemende mate worden aangesproken op hun specifieke groepsidentiteit, ze de belangenovereenkomsten met wie buiten de groep valt steeds minder zullen herkennen. Dan worden de problemen en de zorgen van andere groepen gepercipieerd als toch vooral een zorg

voor die groepen zelf. In het beste geval ontstaat zo een vorm van relativisme: “iedere groep heeft zijn eigen cultuur en als buitenstaander kan je daar toch niet veel van begrijpen”. In het slechtste geval ontstaat onverschilligheid: “andere culturen zijn anders en dus onze zaak niet”.

Multiculturalisten als Michael Walzer, Bhikhu Parekh of Chandran Kukathas gaan bijvoorbeeld erg ver in het goedpraten van ongelijkheden of onrechtvaardigheden in niet-Westerse of minderheidsculturen⁶. Vanuit hun positie klopt dat ook: morele standaarden zijn volgens hen cultuurgebonden en dus kan je als buitenstaander geen oordeel uitspreken over praktijken in andere culturen. Dat is geen louter theoretische kwestie. Vanaf de jaren zestig verschenen alarmerende studies over het uiteenvallen van de zwarte families in de Amerikaanse binnensteden: een steeds groter deel van de zwarte kinderen groeide op in een eenoudergezin. Welmenende Amerikaanse blanken hebben lange tijd – vermoedelijk uit een verkeerd begrepen vorm van politieke correctheid – die feiten wegverklaard als zijnde een typisch kenmerk van de zwarte cultuur, vermoedelijk een overblijfsel van de slavernij. Blanken die zich zorgen maakten, projecteerden alleen maar hun eigen kleinburgerlijke waarden op de zwarte gemeenschap, zo heette het. Pas nadat zwarte sociologen met de cijfers in de hand aantoonde dat vóór de jaren zestig de zwarte families in de binnensteden wel een hechte band vormden en dat het dus niet om één of ander cultuureigen fenomeen ging, durfden ook de blanke multiculturalisten de problemen bespreken⁷.

- 4 -

Het multiculturalisme-vertooq wordt ongetwijfeld met de beste bedoelingen gehanteerd. Van begrippen als “interculturele dialoog” en “multiculturaliteit” wordt verwacht dat ze het wederzijds respect en het harmonieus samenleven zullen bevorderen. Culturele termen zijn evenwel niet de meest geschikte concepten wanneer we het over migranten en andere nieuwkomers willen hebben. Door over elkaar te praten in termen van groepsidentiteiten en culturele tradities ontstaan immers gemakkelijk stereotypen. Verschillen worden uitvergroot, overeenkomsten verdwijnen uit het zicht. Dat is niet bevorderlijk voor het goed en solidair samenleven van gevestigden en nieuwkomers. Als we mensen blijven vastpinnen op hun

Turkse of Marokkaanse herkomst, geven we vooral het signaal dat ze anders zijn.

De logica van de multiculturaliteit bevestigt verschillen en geeft ook onvermijdelijk de boodschap door dat allochtonen en hun nazaten altijd fundamenteel verschillend zullen blijven⁸. Voor zolang dat om een vrijwillige keuze gaat en voor zover het om louter privé-zaken gaat is er niets aan de hand. Iedereen heeft het recht om zijn of haar persoonlijk leven naar wens vorm te geven. Wie daar de behoefte toe voelt moet zich tot één of andere religieuze, levensbeschouwelijke of culturele traditie kunnen bekennen. Als het evenwel gaat over publieke zaken en – vooral – als het er om gaat een beleid uit te stippelen dat het samenleven van de nazaten van allochtonen en autochtonen wil bevorderen, dan moeten we andere termen gebruiken. We hebben nood aan een vertoog – een manier van spreken – waarin veeleer de nadruk ligt op wat ons bindt, in plaats van wat ons van elkaar onderscheidt.

Bestaat zo'n vertoog? Ik denk dat we beter aansluiting kunnen zoeken bij het klassieke emancipatiedenken in termen van gelijke rechten en gelijke kansen. Vroegere emancipatiebewegingen – van arbeiders, vrijzinnigen, vrouwen of homoseksuelen – formuleerden hun eisen in termen van het wegwerken van bestaande discriminaties en van de individuele gelijkheid voor de wet. Ik pleit ervoor om wanneer het gaat over de positie van allochtonen en islamitische nieuwkomers alle culturele of identitaire termen te mijden. We kunnen het beter hebben over gelijkberechtiging en kansengelijkheid.

Dat gelijke-rechten-en-kansen-vertoog sluit mensen immers niet op in een bepaalde cultuur. Het ontkent ook het bestaan van eventuele verschillen niet. Vanuit een gelijke-rechten-perspectief is het evenwel niet de taak van de overheid om te zorgen dat bepaalde tradities, gewoonten of gebruiken worden gecultiveerd of in stand gehouden. Het enige dat de overheid moet garanderen is dat iedereen vrij invulling kan geven aan zijn of haar leven. Wie ervoor kiest een bepaalde culturele traditie tot de leidraad van zijn of haar leven te maken moet dat kunnen, uiteraard voorzover anderen daar geen schade van ondervinden. Wie er een bepaalde levensstijl of levensbeschouwing op wil nahouden heeft daartoe de volle vrijheid, binnen de grenzen van de wet. De logica van gelijke rechten en kansen maakt het bovendien gemakkelijker om de solidariteit te organiseren.

Aan de grondslag ervan ligt immers de gedachte dat iedereen de kans moet krijgen zich te ontplooiën.

Er is nog een belangrijk verschil. Het multiculturalere vertoog staat morele oordeelsvorming in de weg. Als iets geacht wordt tot een bepaalde cultuur te behoren, dan kunnen alleen de leden van die cultuur daarover meespreken. Gebruiken die als intolerant of discriminerend worden ervaren, worden dan gemakkelijk verdedigd door ze als typisch voor de cultuur te bestempelen. Het gelijke-rechten/kansen-vertoog biedt meer houvast. Over de grenzen van groepen en culturen heen bestaat dan de norm dat elk individu een gelijke kans moet krijgen om zich te ontplooiën. Geen enkel beroep op welke traditie dan ook is belangrijker dan die norm.

Als het gaat over de verhoudingen tussen gevestigden en nieuwkomers kunnen we beter de culturele en groepsidentiteiten achterwege laten en als uitgangspunt de individuele gelijke rechten en kansen nemen⁹. Concreet betekent dat dat het beleid ten aanzien van nieuwkomers moet gericht zijn op het wegwerken van discriminaties: vooral op de arbeidsmarkt. Waar nodig – in het onderwijs bijvoorbeeld – moet een stimuleringsbeleid worden gevoerd om kansarmoede weg te werken. Uiteraard mag de wet geen onderscheid maken tussen aanhangers van verschillende godsdiensten of levensbeschouwingen. Waar de islam te kort wordt gedaan, moet de overheid ingrijpen. Of dat moet gebeuren via subsidiëring is een andere zaak. Neudt en Zarhoni hebben natuurlijk een punt wanneer ze het gelijkheidsbeginsel inroepen en voor de moslims dezelfde voorrechten opeisen als voor de andere erkende godsdiensten. Misschien moet dat hele systeem dan maar op de schop. Een stelsel van kerkbelasting, waarbij gelovigen een deel van hun belastinggeld kunnen toewijzen aan een levensbeschouwelijk doel naar keuze, lijkt meer in overeenstemming met het principe van de scheiding van kerk en staat. Maar dat is wellicht een andere discussie.

- 5 -

De problematiek van eventuele collectieve rechten of speciale rechten voor minderheden vormt het onderwerp van één van de moeilijkste debatten binnen het denken over burgerschap. Vooreerst omdat het ook maatschappelijk zo gevoelig ligt. Wie zich tegen collectieve of minderheidsrechten uitsprekt, laadt gemakkelijk de verdenking op

zich geen begrip te tonen voor de problemen van de groep in kwestie. Bovendien bestaat er ook grote verdeeldheid over het nut en de effectiviteit van het instrument. Zal het geven van speciale posities aan groepen de integratie bevorderen, of zal het veeleer resulteren in stigmatisering en het verabsoluteren van groepsidentiteiten? De suggestie om de islamitische gemeenschap als minderheid te erkennen lijkt mij alleszins overbodig en vergezocht. Zoals Dany Neudt en Younes Zarhoni zelf aangeven kan de islam zich vandaag beroepen op de grondwetsartikelen die de vrijheid van vereniging en godsdienstbeleving garanderen. Bovendien werd de islam door de Belgische overheid officieel erkend. De dingen die vandaag ontoereikend zijn georganiseerd – het statuut en de samenstelling van de moslimexecutieve, de interculturalisering van het onderwijs, de toegang tot de media – moeten uiteraard aangepakt worden. Of je daarvoor nu het zware instrument van de erkenning als minderheid nodig hebt, is nog maar de vraag¹⁰.

Neudt en Zarhoni vertellen in hun besluit behartigenswaardige zaken over de veranderlijkheid van identiteiten en over de noodzaak om af te stappen van essentialistische identiteitsbepalingen. Ik ben het daar volledig mee eens. Net daarom vind ik het vreemd dat ze pleiten voor verzuiling en de toekenning van minderheidsrechten. In beide gevallen gaat het om praktijken die sterk de nadruk leggen op wat mensen onderscheidt en waardoor dat onderscheid wordt gecultiveerd en tot ideologie gemaakt. Als er een islamitische zuil komt, of als de islam als minderheid wordt erkend, dan wordt binnen de kortste keren een eigen identiteit geconstrueerd waarin vooral het anders-zijn zal worden beklemtoond. Dan pas zal er essentialistische identiteitsbepaling plaatsvinden. Het volstaat te kijken naar hoe destijds de uitbouw van klerikale en antiklerikale organisaties verliep. Doorheen het verzuilingsproces ontstond een homogeniserende katholieke en vrijzinnige identiteit: beide groepen plooiden op zichzelf terug en ontwikkelden vooroordelen en stereotypen over hoe het er binnen de andere groep aan toeging. Om de interne samenhang te vergroten werden vijandbeelden gecreëerd en werd een voortdurende sfeer van externe bedreiging in het leven geroepen. Zo werden generaties katholieken en vrijzinnigen tegen elkaar opgezet. Iets van lang vervlogen tijden? Recent onderzoek in het extreem verzuilde Noord-Ierse onderwijs toont

aan dat protestantse en katholieke kinderen op het moment dat ze de kleuterklas hebben afgemaakt over zichzelf, over elkaar en over de samenleving in de stereotypen van hun respectievelijke gemeenschappen denken¹¹.

Nederlandse debatten hebben de neiging om met wat vertraging naar hier over te waaien. De verzuilingsdiscussie is daar al lang niet meer aan de orde. Vandaag wordt het beleid van “integratie met behoud van identiteit” radicaal in vraag gesteld, zowel ter linker- als ter rechterzijde. Uit een vergelijkend onderzoek over het Duitse en Nederlandse integratiebeleid blijkt dat Nederland het veel minder goed doet dan vaak wordt aangenomen¹². De werkloosheid onder migranten is hoger in Nederland dan in Duitsland, er zijn meer allochtone bijstandsonvangers, het aantal allochtone scholieren dat geen diploma haalt ligt hoger, er zijn veel meer concentratiescholen en -wijken en de allochtonen zijn sterker oververtegenwoordigd in de gevangenissen. Voor Ruud Koopmans, die het onderzoeksverslag schreef, ligt de oorzaak van die verschillen precies in de verzuiling: “Iedere etnische groep krijgt zijn eigen onderwijs, zijn eigen radiostation, zijn eigen kerk”. De verzuilde aanpak heeft tot gevolg dat nieuwkomers – in tegenstelling tot Duitsland – geen aansluiting zoeken bij de Nederlandse cultuur en zich binnen de eigen gemeenschappen terugtrekken. Dat leidt tot zwarte en witte scholen, tot zwarte en witte wijken. Hierdoor raken allochtonen eerder maatschappelijk achterop en worden ze méér in plaats van minder gediscrimineerd.

Dat achterstand en discriminatie moeten worden aangepakt staat buiten kijf. Een eigen zuil en minderheidsrechten zijn daartoe evenwel niet de meest geschikte instrumenten. Als nieuwkomers kiezen voor zelforganisatie is dat in eerste instantie natuurlijk hun zaak. Als ze zich op etnische, culturele of religieuze gronden willen verenigen is dat hun goed recht. Net zoals anderen het recht hebben om zich los te maken van hun gemeenschappen van herkomst, van hun etnische en religieuze identiteiten. De overheid kan zich evenwel het beste zo ver mogelijk houden van het bevorderen of stimuleren van die processen van zelforganisatie en identiteitsbepaling. De overheid moet vooral de gelijkberechtiging van oude en nieuwe Belgen verzekeren. In uitzonderlijke omstandigheden kan tijdelijk en gericht een achterstandsbeleid ten aanzien van specifieke doelgroepen wor-

den gevoerd¹³. Het van overheidswege bevorderen van de zuilvorming en het toekennen van minderheidsrechten aan bepaalde groepen zijn evenwel geen geschikte strategieën om het solidair samenleven van gevestigden en nieuwkomers te bevorderen.

Noten

1. Een beschrijving van dit onderzoek is te vinden bij: Collins, R. en Makowski, M., *Het Verschijnsel Maatschappij. Maatschappijbeelden in het denken sinds de 18de eeuw*, Boom, Amsterdam, 1983, p. 188 e.v.
2. Delen van deze tekst verschenen eerder als Patrick Stouthuysen en Kris Deschouwer, "Verzuilen om te integreren?", in Frank Demeyere, *Over Pluralisme en Democratie. Verzuiling en integratie in een multiculturele samenleving*, Brussel, VUBPress, 1993, p. 51-68 en als Patrick Stouthuysen, "Multiculturaliteit of solidariteit? Over de logica van het multiculturalisme-vertoo", *Het Vrije Woord*, 46, juli/augustus 2001, p. 11-13.
3. "Bolkestein: compromis met de rechtsstaat is niet mogelijk", *NRC-Handelsblad*, 11 september 1991.
4. A.C. Zijdeveld, "De Islamitische Verzuiling", *Het Financieel Dagblad*, 21 september 1991.
5. Een overzicht: M. Fennema: "Verzuilingsmodel niet toepasbaar op immigranten", *De Volkskrant*, 11 januari 1992. W.A. Shahid: "Een islamitische zuil is onhoudbaar", *NRC Handelsblad*, 6 januari 1992. A. van den Broek en B. Gruisen: "Zeepbel van de islamitische zuil", *NRC-Handelsblad*, 25 januari 1992.
6. Zie Brian Barry, *Culture and Equality. An Egalitarian Critique of Multiculturalism*, Polity Press, Londen, 2001, p. 131-146 en idem, "Muddles of Multiculturalism", *New Left Review*, 2, 2001: 8, p. 49-72.
7. Hierover: Chris Quispel, *Hardnekkig wantrouwen. De relatie tussen blank en zwart in de VS*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2002, p. 282 e.v.
8. Tragisch genoeg komen, wat dit betreft, de standpunten van die hard multiculturalisten en van extreem-rechts pijnlijk dicht bij elkaar te liggen. In beide gevallen wordt, op essentialistische gronden, het elkaar uitsluitende anders-zijn van culturen geponeerd.
9. De Nederlandse Socialistische Partij publiceerde, vertrekkend van een vergelijkbaar standpunt, een interessante praktische uitwerking: *Van apart naar samen. Deltaplan voor een geïntegreerde samenleving*, Socialistische Partij, 2002.
http://www.sp.nl/partij/theorie/standpunten/van_apart_naar_samen.pdf
10. Neudt en Zarhoni wijzen er in hun tekst zelf op hoe moeilijk het minderhedenrecht te hanteren valt. In de literatuur terzake worden nog veel meer problemen opgeworpen. Nogal wat auteurs oordelen dan ook dat het bestaande kader van de mensenrechten een beter instrument vormt om minderheden en groepen te beschermen. Hierover: M. Galenkamp, "Speciale rechten voor minderheden?", *Recht en Kritiek*, 22, 1996, p. 202-226 en S. Gutwirth, "Het harlekijnspak en het vale ezelsvel. Individuele vrijheden in de greep van het recht op zelfbeschikking van volken, het nationalisme en andere aanspraken op een collectieve identiteit" in: Sybesma-Knol, N. en Van Bellingen, J. *Naar een nieuwe interpretatie van het Recht op Zelfbeschikking*, Brussel, VUBPress, 1995, p. 53-88.
11. "Ulster's sectarian divisions getting an early start", *Belfast Telegraph*, 25 juni 2002.
12. "Socioloog Koopmans: Liever geen beleid dan Nederlands beleid", *NRC*, 26 juli 2002
13. Ook dan wordt beleid best losgekoppeld van groepsidentiteit. De (zwarte) Amerikaanse socioloog William Julius Wilson verklaart zich tegenstander van programma's van affirmative action voor etnische of culturele groepen; zo'n programma's kunnen beter op specifieke sociaal-economische categorieën worden gericht. Niet alleen heeft een arme blanke student meer nood aan een studiebeurs dan een rijke zwarte, maar bovendien vermijd je op die manier etnische of culturele stigmatisering. W.J. Wilson, *When Work Disappears. The World of the New Urban Poor*, Alfred Knopf, New York, 1997.